

Prodhimi komercial për ripërthypësit e vegjël

2020

Ky publikim është realizuar me mbështetjen financiare të Bashkimit Evropian. Përmbajtja e tij është nën përgjegjësinë e projektit “Përmirësimi i performancës dhe cilësisë së shërbimit të ekstensionit publik në sektorin e blegtorisë (IPESA). Ky projekt është i financuar nga BE dhe i zbatuar nga kompania NIRAS IC Sp.z.o.o.. Përmbajtja e publikimit nuk pasqyron domosdoshmërisht mendimet e Bashkimit Evropian.

Ky manual është miratuar nga përfituesi i projektit, Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural.

Publikuar nga Projekti **IPESA**

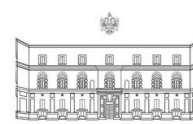
“Përmirësimi i performancës dhe cilësisë së shërbimit ekstensiv publik në sektorin blegtoral” - EuropeAid/136437/IH/SER/AL

This project is funded by
the European Union

IPESA Project

REPUBLIKA E SHqipërisë
MINISTRIA E BUJQËSISË
DHE ZHVILLIMIT RURAL

IMPROVEMENT OF THE PERFORMANCE AND QUALITY OF THE PUBLIC EXTENSION SERVICE IN THE LIVESTOCK SECTOR

Ky publikim është realizuar me mbështetjen financiare të Bashkimit Evropian. Përmbajtja e tij është nën përgjegjësinë e projektit "Përmirësimi i performancës dhe cilësisë së shërbimit të ekstensionit publik në sektorin e blegtorisë (IPESA). Ky projekt është i financuar nga BE dhe i zbatuar nga kompania NIRAS IC Sp.z.o.o.. Përmbajtja e publikimit nuk pasqyron domosdoshmërisht mendimet e Bashkimit Evropian.

Ky manual është miratuar nga përfituesi i projektit, Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural.

'© -2019- Projekti IPESA - "Përmirësimi i performancës dhe cilësisë së shërbimit ekstensiv publik në sektorin blegtoral" Projekt i zbatuar nga NIRAS IC Sp. z o.o. Të gjithë të drejtat e rezervuara. Licencuar në kushtet e Bashkimit Evropian'.

NIRAS
Project implemented by
NIRAS IC Sp. z o.o

Ministry of Agriculture and Rural Development, Office 114
Sheshi Skënderbej 2, Tirana 1000, Albania
E-mail: info@ipesa-project.al

Tabela e përmbajtjes

<u>1</u>	Tregoni respekt ndaj kafshës.....	6
<u>2</u>	Menaxhimi i qëllimeve për prodhimin.....	8
<u>3</u>	Sistemet e prodhimit.....	11
<u>4</u>	Prodhimi i mishit	16
<u>5</u>	Prodhimi i qumështit.....	21
<u>6</u>	Kërkesat për ushqim te Delet.....	25
<u>7</u>	Menaxhimi i tufës.....	32
<u>8</u>	Llogaritjet ekonomike.....	34

Prodhimi komercial për ripërthypësit e vegjël

1 Tregoni respekt për kafshën

Mënyra e vetme për ta shndërruar prodhimin e qumështit në një biznes është duke treguar respekt për kafshën. Të tregosh respekt, do të thotë që fermeri duhet t'u ofrojë kafshëve kushtet më të mira të mundshme. Nëse delja ose dhia trajtohen si mbretëresha, ajo do të shpërblejë me një rendiment të lartë qumështi me kosto të ulët.

1.1 Përpiquni të kuptoni nevojat

Fermeri duhet të përpiqet të kuptojë, se çfarë u duhet deleve për të pasur rendiment. Kjo do të thotë si nevoja për ushqim, të ushqyerit dhe cilësinë e ushqimit - por edhe për ujë, çlodhje dhe mënyrën e trajtimit dhe menaxhimit të tyre. Fermeri duhet të jetë i etur për të mësuar më shumë dhe të përmirësohet vazhdimisht. Fermeri duhet të bëjë pyetje, të ndjekë kurse, të lexojë revista dhe të kërkojë në internet për të kuptuar kafshët. Së fundi, ai duhet të lexojë sinjalet e deleve dhe dhive, për të kuptuar se çfarë po i thonë ato.

1.2 Qasja sistematike dhe qëndrueshmëria

Edhe bagëtitë të imta si kafshë ripëtypse ju pëlqen qëndrueshmëria dhe parashikueshmëria. Ato prodhojnë më shumë, nëse menaxhohen në të njëjtën mënyrë çdo ditë. Atyre u pëlqen të trajtohen në të njëjtën mënyrë çdo ditë. Kjo ul hormonet e stresit.

Nëse ushqimi nuk ndryshon nga dita në ditë në sasi dhe cilësi, rumeni do të funksionojë më mirë, dhe delet e dhitë mbeten të shëndetshme dhe prodhojnë më shumë. Rumeni funksionon nëpërmjet miliona baktereve, dhe ato nuk mund të ndryshohen menjëherë, por duhen ditë të tëra që ato të ndryshojnë dhe të jenë sërisht 100% efikas.

Shumica e fermerëve e dinë këtë, por megjithatë, menaxhimi i përditshëm has sfida. Nëse fermeri nuk e pranon rëndësinë e qëndrueshmërisë, ai mund t'i japë përparësi punës në terren ose aktiviteteve të tjera në vend që të merret me kohën e ushqyerjes dhe të mjeljes. Fermeri mund të nënvlerësojë rrezikun e ndryshimit të përbërësve në ushqim për shkak të planifikimit të keq ose ndryshimeve midis ushqimeve të ashpra dhe kullotës.

“Qëndrueshmëri do të thotë e njëjtë, e njëjtë, e njëjtë!”
Juan Quezada, Drejtor në Milk Source LLC, Ëiskonsin

Qëndrueshmëria është thelbësore për të pasur një performancë të lartë

1.3 Përpiquni për standarde të larta

Për të pasur rezultatet e dëshiruara, fermeri duhet të përpiqet për standarde të larta. Mos pranoi “mjaftueshëm mirë”, por tentoni për më të mirën e mundshme për tufën, për prodhimin dhe për ekonominë.

Standard i lartë nënkupton që fermeri duhet të synojë që të mos ketë “asnjë dele/dhi të çalë”. Nëse fermeri sheh shenja çalimi, atëherë ai duhet të reagojë menjëherë që kafshët të jenë të shëndetshme dhe në rrugën e duhur.

Mos e pranoi çalimin si normë. Ky është vetëm një shembull, por mund të përdoret për të gjithë biznesin e fermës.

Qëndrueshmëria është thelbësore për të pasur një performancë të lartë

Pikat kryesore në këtë kapitull:

1. Tregoni respekt për kafshën, kuptoni dhe plotësoni nevojat e saj.
2. Jini sistematik dhe të qëndrueshëm.
3. Përpiquni për standarde të larta.

Fermeri duhet të përcaktojë qëllime për prodhimin

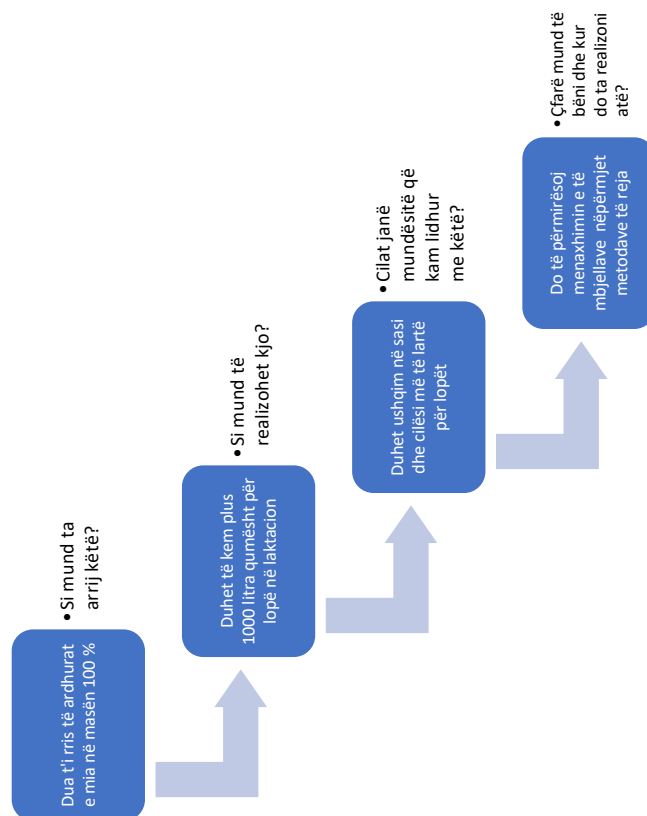
2 Menaxhimi i qëllimeve për prodhimin

Kur fermeri ka vendosur qëllime për prodhimin, kjo gjë i jep atij një fokus - si për të, familjen e tij dhe për ju si këshillues bujqësor. Kjo i jep fermerit motivim për të bërë ndryshime, në mënyrë që të arrijë qëllimin e vendosur dhe të përparojë. Kjo është diçka e nevojshme në çdo biznes. Vendosja e qëllimeve funksionon në sport, në biznes, por edhe në bujqësi.

2.1 Zbërtheni qëllimet afatgjata

Qëllimet e prodhimit. Është e rëndësishme të përpiqeni të sfidoni fermerin të mendojë herë pas here për një qëllim biznesi. Kur vendosni qëllimet bashkë me fermerin, duhet të përfshini faktorin e kohës. Filloni të kërkonit qëllimet afatgjata dhe më pas zbërthejini ato në qëllime vjetore, mujore dhe javore.

Një shembull i të punuarit me qëllime:

2.2 Matjet

Në përgjithësi, përfitimi i madh që vjen nga matjet është ajo që ju bën të përqendroheni në këtë temë. Ky është hapi i parë i nevojshëm për t'u motivuar drejt ndryshimit. Për më tepër, është e rëndësishme që të mos ketë vështirësi në kryerjen e matjeve, dhe të keni në dispozicion mjetet e duhura për matje.

Ju nuk mund të ndryshoni,
atë që nuk matni dot!

2.3 Çfarë të matni?

Zgjidhni numra të matshëm që lidhen me qëllimin e fermerit dhe ka të ngjarë të ndryshojnë shpejt si rezultat i planeve të veprimit.

Për shembull: Nëse fermeri ka si qëllim: Uljen e shkallës së ngordhshmërisë në sezonin e qengjave.

- Matjet e mundshme:
 - Pesha e lindjes
 - Rritja në 14 ditët e para
 - Përqindja e ngordhshmërisë
 - Orët e shpenzuara për mbikëqyrje

Bëjini matjet të dukshme në tabela, në mënyrë që të gjithë ta kenë parasysh fokusin.

Milk/minute				% milk first 2 minutes	Milk/minute >3	milktime
0-15	15-30	30-45	45-60			
0.9	2.4	2.4		43	2.2	3:21
0.9	2.5	2.5		45	2.6	3:36
1.0	2.5	2.6		47	2.8	3:05
1.1	2.6	2.6		43	2.4	3:12
1.0	2.6	2.9		46	2.6	3:23
1.0	2.4	2.7		48	2.8	2:57
1.1	2.5	2.7		44	2.6	3:30
1.0	2.6	2.8		45	2.6	2:51
0.9	2.5	2.3		46	2.7	
1.0	2.8	2.6		42	2.5	3:49
0.9	2.5	2.5		45	2.7	3:17
1.1	2.5	2.3		46	2.7	
1.1	2.5	2.3		42	2.3	3:17
0.8	2.3	2.1		40		
1.1	2.4	2.7		46	2.6	3:12
1.0	2.5	2.5		47	2.7	3:36
1.0	2.5	2.5			2.8	3:09
1.0	2.5	2.4		41		
1.0	2.6	2.8		46	2.7	3:20
1.0	2.6	2.7		46	2.7	3:33
					2.7	3:19

Matja e rezulttit duhet të jetë e dukshme.
E gjelbra është tejkalim i qëllimit dhe e kuqja është mosarritje e qëllimit. Fotografia nga Lean Farming®

2.4 Planet e veprimit

Kur fermeri ka vendosur qëllimet dhe i ka ndarë ato në veprime javore ose ditore, atëherë ai duhet të bëjë planin e veprimit. Ai duhet të shkruajë veprimet në letër ose në një tabelë të bardhë të vendosur në stallë. Ju duhet të veproni si trajner për fermerin dhe të ndiqni ecurinë e tij nëpërmjet telefonit dhe vizitave.

- Çfarë të bëni?
- Kur do ta bëni këtë gjë?
- Kush do të bëjë çfarë?
- Cilat janë rezultatet e pritshme?
- Kur do ta bëni vlerësimin?
- Çfarë mësuar ju dhe fermeri nga kjo gjë?
- Cili do të jetë hapi juaj i radhës?

PLANI I VEPRIMIT

ÇFARË DUHET BËRË:

KUR:

KUSH:

REZULTATET E PRITSHME:

Rezultatet teknike

Rezultatet ekonomike

DATA E VLERËSIMEVE:

ÇFARË MËSUAT NGA KJO?

Pikat kryesore në këtë kapitull:

1. Këshilluesi Bujqësor duhet të sfidojë fermerin që të caktojë qëllime për prodhimin në terma afatgjatë dhe afatshkurtër.
2. Pasi ai t'i ketë caktuar qëllimet, ai duhet t'i zbërthejë ato në njësi të matshme.
3. Fermeri duhet të bëjë plane veprimi për zonat e fokusit që të përmirësojë prodhimin.

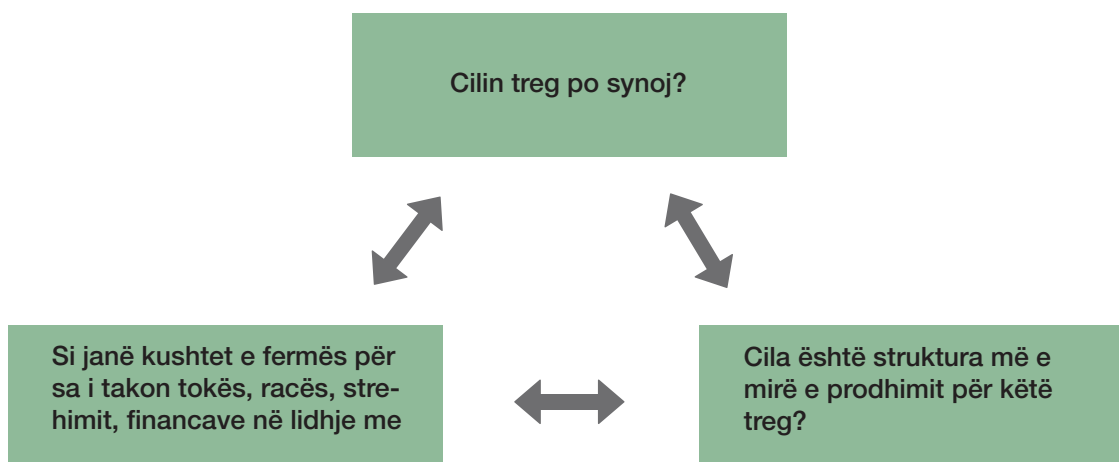
3 Sistemet e prodhimit

Kur një fermer dëshiron të zgjerohet dhe të përmirësojë biznesin është e nevojshme që ai të tregohet shumë i përpiktë me mënyrën se si duhet të jetë biznesi. Ai duhet të zgjedhë cilin sistem të prodhimit dëshiron të përdorë dhe që përshtatet për kushtet e fermës. Ai mund të zgjedhë një kombinim sistemesh, por që të jetë shumë i qëndrueshëm dhe të mos ndryshojë nga viti në vit.

Ju duhet të bëni pyetje:

1. Sa është prodhimi i tufës?
2. Si është tregu në të cilin dëshiron të shesë produktet?
3. A ka kushte të veçanta, prej të cilave fermeri mund të përfitojë?

Për të qenë profesionist, fermeri duhet të jetë i përqendruar dhe të mendojë si biznesmen:

Ai duhet të zgjedhë sistemin e kullotjes, sistemin për periudhën e pjelljes së qengjave/kecave dhe nëse dëshiron të prodhoj qumësht apo mish. Prioriteti që ai zgjedh do të ndikojë në strehimin, racën, menaxhimin dhe të tjera.

Përmbledhje e disa sistemeve të prodhimit	
Sistemi i kullotjes - Kullotja e përhershme - Tokë malore - Tokë fushore - Bari në qarkullimin intensiv të bimëve	Prodhiimi qumësht/ mishi - Përqendrimi në prodhimin e qumështit - Përqendrimi në prodhimin e mishit - Kombinoni prodhimin e mishit dhe qumështit
Sezoni i qengjave - Sezoni i qengjave në pranverë - Në varësi të kërkesës nga klientët nëpërmjet sinkronizimit të ndërimit	Raca Raca të ndryshme sipas sistemit

3.1 Sistemet e kullotjes

Fermeri duhet të kombinojë tokën që ai disponon dhe numrin e kafshëve / sasinë e prodhimit që ai dëshiron.

Pyetje për t'u marrë në konsideratë:

1. Sa tokë disponon fermeri?
2. Sa është sasia e barit që mund të rritet në periudha të ndryshme të sezonit?
3. Sa qengja/keca ose sa qumësht mund të prodhohet në këtë tokë?
4. Si është ekonomia në përqendrimet e tjera për të rritur prodhimin?
5. Sa është rreziku / shansi për të pasur më pak ose më shumë tokë në vitet e ardhshme?

Sa dele për hektar?

- **15** dele për hektar
- **20** dele për hektar në sisteme shumë intensive

Sa më intensive të jenë sistemet, aq më i madh është rreziku i sëmundjeve

Burimi: Frank Glorie, Shenjat e deleve, 2016

3.1.2 Tokë malore

Nëse fermeri ka akses në tokë malore atëherë do të ketë një prodhim tjetër. Ai nuk do të jetë në gjendje të menaxhojë prodhimin e ushqimit dhe bari nuk do të jetë foragjer me rendiment të lartë. Fermeri duhet të menaxhojë konsumimin e ushqimit në bazë të numrit të kafshëve dhe lëvizjes së tufës.

Ai gjithashtu duhet të marrë në konsideratë, si bëhet ujitja dhe sa do të jenë kostot për bariun.

3.1.3 Menaxhimi i kullotave

Nuk ka nevojë për koncentrat shtesë kur kemi menaxhim të mirë të kullotave. Kullotat e mira janë të ngjashme me koncentratin për sa i përket vlerës ushqyese. Bari duhet të jetë i freskët, i shkurtër dhe si gjethe. Bari i freskët përmban më shumë energji për kilogram lëndë të thatë sesa bari në një fazë të mëvonshme të rritjes.

3.1.1 Kullotë e përhershme

3.1.1.1 Tokë fushore

Kullotja në tokë fushore normalisht do të jetë me kultura foragjere, e cila ka rendiment të lartë në varësi të mundësive për ujitje. Nëse ka një menaxhim të mirë të kullotave, atëherë nuk duhet të ketë nevojë për koncentratë shtesë. Bari duhet të jetë i freskët, i shkurtër dhe me gjethe. Bari i freskët përmban më shumë energji për kilogram lëndë të thatë sesa bari në një fazë më të mëvonshme të rritjes.

Fermerët duhet t'i çojnë qengjat/kecat në kullotë kur bari të jetë me gjatësi 8 cm dhe t'i zhvendosin përsëri kur bari të jetë 4 cm i lartë. Kjo i jep 450 kg lëndë të thatë (LT) për hektar.

Një qengj 15 kg ha afërsisht 0,5 kg LT në ditë. Kjo rritet në 2 kg LT për një qengj me peshë 50 kg. Prodhimi ndryshon gjatë sezonit sipas shumëllojshmërisë dhe klimës.

3.1.3.1 Sistemet e kullotave

Ndonjëherë është e mundur të zgjidhni midis sistemeve të ndryshme të kullotave.

Kullotë e përhershme

- Më pak punë (varet nga zona);
- Nuk mund të ndërpritet cikli i infeksionit;
- Më e vështirë për të menaxhuar marrjen e ushqimit.

Kullotja me parcela

- Gardhi zhvendoset përpara çdo ditë;
- Më shumë punë;
- Menaxhim më i mirë i barit dhe lëndë e njëjtë ushqyese për rumenin;
- Gardh elektrik i lëvizshëm dhe i shpejtë. Në figurë ilustrohet një nga sistemet, i quajtur

Gardh i Zgjuar Gallagher - Instalimi i përkohshëm i livadhit: <https://www.youtube.com/watch?v=RASu7E4z2Ao>

Kullotje qarkulluese

- Çdo 2-3 javë zhvendosen në një kullotë të re (sipas kurbës së rritjes sezonale të barit). Në foto shihet prerja e parë për të marrë sanë;
- Më pak punë;
- Ndryshimi në cilësinë e ushqimit për rumenin- të paktën 3-4 ditë përshtatje.

3.2 Pjellja e qengjave

Ju mund ta shihni sezonin e qengjave si një sistem prodhimi. Ju mund ta keni pjelljen e qengjave të përqendruar në një periudhë specifike për një treg specifik.

Pyetje për t'u marrë në konsideratë:

1. Si është tregu dhe çmimet e qengjave në periudha të ndryshme të vitit?
2. Si është tregu dhe çmimet e qumështit në periudha të ndryshme të vitit?
3. Si do të përshtatet situata për çmimin më të lartë me strehimin, kullotjen dhe kushtet e tjera të prodhimit që keni?

Pyetje për t'u marrë në konsideratë:

1. A keni një blerës/grumbullues të qumështit në zonën tuaj? Dhe cilat janë dëshirat / kërkesat e këtij blerësi?
2. A keni një blerës të qengjave në zonën tuaj? Dhe cilat janë dëshirat/ kërkesat e këtij blerësi?
3. Çfarë do të përshtatej më mirë me kushtet e prodhimit tuaj?
4. A do të ketë me kalimin e kohës blerës të tjerë në zonë që të siguroni shitjet tuaja?

3.2.1 Periudha e pjelljes natyrore

Mënyra natyrore e pjelljes së qengjave është në pranverë. Në këtë periudhë ka treg për shkak të festave tradicionale dhe për konsumimin e mishit të qengjit apo kecit. Por, aspekti negativ është se çmimi është nën presion për shkak të numrit të madh të qengjave në këtë periudhë në shumicën e zonave.

3.2.2 Me kërkesë të konsumatorit nëpërmjet sinkronizimit

Në rastet kur fermeri dëshiron të shesë në treg mishin e qengjit gjatë gjithë vitit, atëherë ai duhet ta rregullojë pjelljet duke sinkronizuar afshin tek delet. Kjo do të ndikojë si në strehimin, ashtu edhe në kullotjen dhe të tjera, kështu që plani i prodhimit duhet të jetë i qëndrueshëm. Do të ishte në dobi të fermerit nëse ai do të kishte marrëveshje me tregun, në mënyrë që të përfitonte çmimin më të lartë të mundshëm.

3.3 Prodhimi i qumështit dhe i mishit

Normalisht fermeri do të marrë prodhimin më efikas dhe çmimin më të mirë nëse prodhimi është i rregulluar vetëm për një produkt - ose mish ose qumësht.

3.3.1 Fokusi te prodhimi qumështit

Konsumatorët dhe kompanitë përpunuese duan qumësht gjatë gjithë vitit. Fermeri duhet të vendos dhe të llogarisë ekonominë dhe mundësitë për të prodhuar qumësht gjatë gjithë vitit ose gjatë sezonit. Shitja sezonale e qumështit normalisht do të jetë për një çmim më të ulët.

3.3.2 Fokusi te prodhimi i mishit

Fokusimi i tufës në prodhimin e mishit është një sistem i ndryshëm prodhimi sesa kur tufa drejtohet për të prodhuar qumësht. Ekziston mundësia për t'i kombinuar të dyja drejtimit por normalisht fermerët do të optimizojnë prodhimin dhe menaxhimin, duke u specializuar vetëm në njërin prej drejtimeve.

3.4 Planifikimi i prodhimit

Pasi të keni kaluar të gjitha pyetjet dhe mundësitë sipas sistemit të prodhimit, duhet të bëni një plan prodhimi.

Rekomandohet një plan prodhimi afatgjatë dhe për të aritur sukses duhet ti përmbaheni planit.

Shitjet

- Kujt do t'ja shisni?
- Cfarë po shisni konkretisht?
- Kur do e shisni?

Ushqimi

- Tokë malore apo fushore?
- Stina kur është ushqimi më i lirë?
- Kombinimi i optimizuar: Sanë - Koncentrat

Strehimi

- Godinë e përhershme - Godinë e lëvizshme
- Intensiv - I gjerë

Pikat kryesore në këtë kapitull:

- Sfidoni fermerin të bëjë një planifikim profesional të prodhimit në lidhje me tregun dhe kushtet e veçanta në fermë.
- Bëni një plan prodhimi afatgjatë për të siguruar që faktorët e ndryshëm si strehimi, kullotja të optimizohen sipas prodhimit të vendosur dhe tregut.

4 Prodhimi i mishit

4.1 Menaxhimi

4.1.1 Sezoni i qengjave mund të planifikohet

Pasi fermeri të ketë zgjedhur tregun dhe sistemin e tij të prodhimit, ai duhet të planifikojë prodhimin. Një nga mjetet për t'u përdorur është ndryshimi i sezonit të pjelljes së qengjave. Pjelloria e mirë është një kusht shumë themelor për të pasur sukses. Gjithashtu duhet të optimizohet menaxhimi i ushqimit dhe lëndëve mineralet në ushqim.

Ekzistojnë metoda të ndryshme për të menaxhuar sezonin e pjelljes së qengjave.

PERIUDHA E NDËRZIMIT VARET NGA KOHA KUR DONI QË TË KENI PJELLJET

Varet nga fermeri nëse dëshiron që delet të ndërzehn brenda sezonit natyror të ndërzimit. Planifikimi i ndërzimit orientohet në bazë të kërkesave të tregut për qengja.

Kur dëshironi të fillojë pjellja						Bashkimi i deshëve me delet					
Dhjetor	Janar	Shkurt	Mars	Prill	Maj	Korrik	Gusht	Shtator	Tetor	Nëntor	Dhjetor
	1 janar 2020	← ← ← ← ← ← ← ←					4 gusht 2019				
		1 shkurt 2020	← ← ← ← ← ← ← ←					shtator 2019			
			1 mars 2020	← ← ← ← ← ← ← ←					2 tetor 2019		
				1 prill 2020	← ← ← ← ← ← ← ←					2 nëntor 2019	
					1 maj 2020	← ← ← ← ← ← ← ←					5 dhjetor 2019

4.1.2 “Efekti Dash”

“Efekti Dash” mund të përdoret, kur fermeri dëshiron të bëjë sinkronizimin e afshit në deleve për të ngjeshur sezonin pjelljes së qengjave. Futja e dashit në tufë:

- Feromonet e dashit ndikojnë në ardhjen e deleve në afsh.
- Asnjë kontakt mes deles dhe dashit (pamor ose nuhatje) për katër javë para vënies në zbatim të ndikimit të dashit.
- Vendosini një përparëse dashit ose shmangni kontaktin fizik me delet e tufës.
- Përgatituni për 75% pjellje në 14 ditë dhe 90 % pjellje në 21 ditë.
- Llogaritëni 1 dash për të ndërzyer 25-30 dele, kur aplikoni ndikimin e dashit në tufë.
- Nevojitet punë shtesë gjatë pjelljes, sepse ndodhin shumë pjellje brenda një afati kohor.

4.2.1 Majmëria

Majmëria është një tjetër metodë që mund të përdoret për të drejtuar periudhën e ndërzimit. Vendosja e deleve në një racion ushqimor që con në majmërinë e tyre, dy deri në tre javë para ndërzimit dhe tre javë pasi kanë hyrë në periudhën e ndërzimit mund të përmirësojë cilësinë e qengjave në disa raste. Është më mirë që të ushqehen delet me pikëzimin e gjendjes trupore 2 - 2.5, për të rritur gjendjen e tyre dhe për ta çuar në 3 - 3.5.

Majmëria jo vetëm që rrit numrin e ovulimeve në delet, por edhe përmirëson mbijetesën e embrionit të qengjit. Ajo që ndodh është se më shumë vezë janë të disponueshme për fekondim dhe ato që fekondohen kanë një shans më të madh për të mbijetuar. Rezultati përfundimtar i pritshëm është se lindin më shumë qengja. Zakonisht, përdoren misër si ushqim për majmërinë: 0,5 kg drithëra mund të sigurojnë energjinë shtesë për një dele që peshon 70 kg.

4.3 Sinkronizimi i afshit

Sinkronizimi i estrusit në dele është akti i parandalimit të ciklit natyral të delet duke futur progesteron ose një derivat të progesteronit në qafën e mitrës së deles. Kjo nga ana tjetër e mashtron trupin e deles duke e bërë atë të besoj se është e mbarsur dhe kështu e ndalon atë të vazhdojë normalisht ciklin. Pasi hiqet progesteroni, delja do të vazhdojë normalisht me ciklin brenda një kohe 48-orëshe duke krijuar një cikël “të sinkronizuar”.

Arsyja e sinkronizimit të ciklit është që delet të vijnë në afsh në kohën që fermeri dëshiron, ndërzimin e tyre dhe për rrjedhojë pjelljen e qengjave në një periudhë të caktuar kohore. Gjithashtu, mund të bëhet ndarja e deleve në grupe dhe më pas shtrirja e kohëzgjatjes së periudhës së pjelljes, duke përshtatur kohën e pjelljes dhe daljen e qengjave në treg në momentin kur çmimi në treg është më i lartë.

4.4 Përshtatja me tregun

Fermeri mund të fillojë sezonin e pjelljeve të disa krerëve ose të të gjithë tufës së deleve në vjeshtë ose në fillim të dimrit, si dhe të mbajë qengja me një normë fitimi të moderuar; ose delet mund të pjellin në fund të dimrit, t'i zvjerdhë herët qengjat dhe t'i ushqejë ato për një normë të shpejtë fitimi.

Tabela më poshtë tregon se shumica e qengjave kanë lindur në katër muajt e parë të vitit. Nëse pjelljet do të shtriheshin përgjatë të gjithë muajve të vitit, atëherë ndoshta do të kishim edhe çmimin më të mirë. Për shembull, nëse shumica e qengjave të lindur gjatë dimrit do të arrinin në peshën e kërkuar në treg në moshën 6 deri në 8 muaj dhe shumica e qengjave të lindur nga pranvera do të arrinin në peshën e tregut në moshën 10 deri në 12 muaj, atëherë furnizimi vendas me mish qengji do të ishte mjaft i qëndrueshëm.

Fermeri duhet të zgjedhë tregun dhe më pas të planifikojë prodhimin dhe të drejtojë periudhën e ndërzimit dhe të pjelljeve.

4.5 Matja e rritjes

Matja e rritjes është absolutisht thelbësore për fermerin që synon prodhim efikas. Është e nevojshme të siguroheni që kafshët marrin sasinë e duhur të ushqimit - as më pak e as më shumë.

Kur një fermer dëshiron të menaxhojë prodhimin dhe të përshtatet me tregun është e nevojshme për të që të ndjekë rritjen nga afër. Fermeri duhet të dijë, nëse të gjitha kafshët janë në kurbën e rritjes së pritshme apo jo.

Kurba është e ndryshme për secilën racë, por gjithashtu mund të jetë e ndryshme sipas planit të prodhimit dhe tregut.

Në përvojën tonë nëse peshimi bëhet me lehtësi atëherë është më e thjeshtë që ai të bëhet vazhdimisht. Kjo është arsyeja pse ne rekomandojmë të bëni një linjë trajtimi ku delet mund të vijnë një nga një me radhë.

Pajisja për matjen e deleve Foto: Inxhinieri O'Donnell

Peshimi me fashë. Foto: www.Premie1Supplies.com

4.6 Strehimi

4.6.1 Strehim i lëvizshëm ose e ndërtuar me tulla

Strehimi duhet të përshtatet me planin e prodhimit dhe duhet të jetë ose i lëvizshëm, ose i ndërtuar me tulla.

Në fotografinë e mëposhtme shohim strehim të lëvizshëm. Ky lloj strehimi i siguron kafshës mbrojtje dhe ajër të pastër për shkak të hapjeve në mure.

Stallë e lëvizshme me ajër të pastër dhe mbrojtje nga shiu. Fotografia nga Lean Farming®.

Është e mundur të blini ose ndërtoni stalla që mund të ngrihen nga makineri. Në fotografinë më poshtë mund të shohim një shembull të tillë

Disa stalla mund të blihen ose ndërtohen në mënyrë portative, nëse kanë një kornizë çeliku të fortë.

Stallë e lëvizshme për kafshë. Fotografia: CN-Agro

Fotografia më poshtë është një shembull të një stalle të ngritur mbi një themel të fortë. Është një stallë dimërore për delet. Në këtë tip stalle është e lehtë të mbikëqyrësh të gjitha kafshët dhe ka ndriçim të mjaftueshëm. Ato mund të ushqehen siç duhet dhe menaxhohen me lehtësi.

*Stallë e palëvizshme për dele gjatë dimrit.
Fotografia nga Lean Farming®*

Sigurisht, mbajtja e deleve në ndërtesa është më e kushtueshme dhe një mënyrë krejt tjetër për të administruar prodhimin në krahasim me mbarështrimin e tufës në ambient të hapur gjatë gjithë vitit. Përfitimi që vjen nga kjo mënyrë mbarështrimi është produktiviteti më i lartë.

Stallat dhe struktura janë më të kushtueshme në prodhimin intensiv. Kjo shlyhet nga prodhueshmëria më e lartë. Fermeri duhet të gjejë ekuilibrin më të mirë midis mundësive në fermë sipas tokës që ka në dispozicion, ushqimit, mundësive financiare dhe tregut të shitjes së kafshëve.

4.6.2 Kërkesat e kafshës

Disa elemente themelore duhet të zbatohen për të gjitha llojet e stallave. Është shumë e rëndësishme të plotësoni nevojat e kafshës. Njerëzit shpesh herë mendojnë së pari për kostot dhe komoditetin e tyre dhe ndonjëherë harrojnë nevojat e kafshëve. Nëse fermeri dëshiron të ketë një tufë me prodhimtari të lartë duhet së pari të përmbushë nevojat e kafshëve.

4.6.3 Hapësira

Duhet të ketë hapësirë të mjaftueshme për secilin kategori të tufës. Kategoritë e ndryshme të kafshëve duhet të kenë hapësira të përshtatshme për të pasur sjelljen normale të kafshëve. Gjithmonë nëse një grup kafshësh ka shumë pak hapësirë, kjo do të zvogëlojë rritjen për kafshët më të dobëta dhe rrjedhimisht prodhimi mesatar do të ulet.

Dallimet midis kafshëve të së njëjtës kategori nuk duhet të ndryshojnë shumë. Nëse një grup delesh ka ndryshim të madh në rezultatin e gjendjes së trupore, ato duhet të ndahen në grupe më të vogla, në mënyrë që të mund të ushqehen në mënyrën e duhur. Kjo është arsyeja pse fermeri duhet të ketë një plan mbarështrimi - si për regjimin stallor ashtu edhe për atë kullor.

4.6.4 Drita

Drita është e rëndësishme për kafshët për arsye të ndryshme. Ata hanë më shumë, nëse ndodhen në një mjedis të ndriçuar mirë. Hormonet funksionojnë më mirë, nëse kafshët ndodhen nën dritën e diellit.

Mbikëqyrja nuk është e mundur, nëse nuk keni dritë të mjaftueshme. Ju nuk mund të shihni gjendjen e kafshëve, lëndime të vogla që ato mund të kenë dhe madje mund të mos vëreni një kafshë të sëmurë.

Rekomandohet të kete shumë se 100 luks midis kafshëve. Ju mund të shkarkoni falas aplikacione për telefonat inteligjent për të matur luksin e dritës në stallë. Kjo është një gjë e dobishme që mund ta bëni kur vizitoni fermën dhe diskutoni me fermerin

Nëse nuk ka dritë të mjaftueshme, ju nuk mund ta bëni mbikëqyrjen siç duhet. Fotografia: Lean Farming®

Panelet diellore mund të jenë zgjidhje për stallat e lëvizshme.

Panelet diellore mund të jenë zgjidhja për stallat e lëvizshme

4.6.5 Uji

Uji është gjëja më e rëndësishme për kafshët. Ata duhet të kenë akses në ujë të pastër gjatë gjithë ditës. Një dele duhet të pijë 4 litra ujë çdo ditë.

Uji duhet të jetë i pastër dhe pa ndotje. Delet nuk pinë ujë nëse mban erë plehu, klori ose squfuri. Nëse kafshët nuk marrin ujë mjaftueshëm, ata hanë më pak dhe sëmuren më lehtë.

Mund të jetë një sfidë e madhe në disa zona pasi burimet e ujit janë jashtë funksionit. Sidoqoftë, fermeri duhet të pranojë se nëse kafshët nuk kanë akses në ujë të pastër gjatë gjithë ditës atëherë kjo do të ndikoj në prodhim. Për fermerin profesionist kjo është një gjë e domosdoshme dhe ai duhet të prioritzojë aksesin në ujë.

Lugjet e ujit duhet të mbahen të pastra

Sipërfaqja përreth vendeve të ujëpirjes duhet të mbahet e thatë. Nëse sipërfaqja është me baltë dhe e butë, thundrat mund të infektohen dhe dëmtohen. Vendet e ujëpirjes mund të vendosen lartë dhe me sistem tubacioni, ndoshta edhe me sipërfaqe të fortë prej betoni përreth.

Pika kryesore në këtë kapitull:

- Sezoni i pjelljes së qengjave dhe shitja duhet të planifikohen dhe përshtaten sipas tregut.
- Rritja duhet të matet nëpërmjet peshimit.
- Strehimi duhet të planifikohet sipas sistemit të prodhimit dhe jo sipas traditës.
- Strehimi duhet të bazohet në nevojat e kafshëve si hapësira, grupimi, drita dhe uji.

6.1 Fermeri duhet të ketë blerës të vazhdueshëm dhe të besueshëm

Prodhimi i qumështit me ripërtypës të vegjël duhet të planifikohet sipas tregut. Kërkesa e tregut për djathë nga qumështi i deles është e ndryshme nga kërkesa për produktet që vijnë nga qumështi i dhisë. Para se fermeri të fillojë prodhimin, ai duhet të ketë lidhur një marrëveshje me përpunuesin dhe të ketë studiuar tregun për produktin.

Sfida më e madhe për këdo që merret me rritjen e deleve dhe të dhive të qumështit është gjetja e një tregu të sigurt dhe të qëndrueshëm për shitjen e qumështit. Disa përpunues duan qumësht për disa javë dhe më pas ulin kërkesën. Kjo paqëndrueshmëri në treg bie në kurriz të prodhuesit. Kjo është arsyeja pse fermeri duhet të ketë një kontratë të zbatueshme me një grumbullues/ përpunues qumështi para se të planifikojë prodhimin. Sfida që haset kur merreni me delet e qumështit është sezonaliteti i prodhimit të qumështit (përgjithësisht nga prilli deri në shtator, ose më pak).

Është e rëndësishme të keni një kontratë me një kompani përpunuese.

Cili është tregu?

- Prodhim qumështi për kompani përpunuese?
- Prodhim qumështi për shitje në tregun lokal apo për agroturizëm?
- Prodhim qumështi gjatë gjithë vitit apo për shitje sezonale?

5.2 Planifikimi i prodhimit për tufën e dhive

Për ta bërë prodhimin e dhive të qumështit komercial dhe intensiv, fermeri duhet të zgjedhë qasjen sistematike. Fermeri duhet të planifikojë dhe të vendosë paraprakisht të gjitha procedurat në prodhim. Kjo do të lejonte optimizimin e burimeve natyrore dhe do të promovonte kalimin nga një strategji për uljen e rrezikut drejt një strategjie për rritjen e produktivitetit.

5.2.1 Vendime për tu marrë në planin e prodhimit:

1. Sa tokë dhe ushqim keni?
2. Sa krerë dhe çfarë lloj strehimi keni?
3. Çfarë race duhet të zgjidhni?
4. Kur duhet të bëhet ndërzymi dhe kur të zvjerdhni të vegjlit?
5. Si të menaxhohen të dhënat dhe cilat instrumente duhen përdorur?
6. Cila do të jetë strategjia për parandalimin e sëmundjeve dhe infeksioneve?
7. Cila është strategjia e marketingut për qengjat ose kecat?
8. Cfarë buxheti keni?

Planifikimi i prodhimit duhet të bëhet paraprakisht

5.2.2 Tri rekomandime për prodhimin efikas të dhive

Tre rekomandimet më të rëndësishme për të siguruar efikasitetin dhe produktivitetin të prodhimi i dhisë së qumështit janë si më poshtë:

1. Menaxhoni dhinë e reja për t'i përgatitur për ndërzym në moshën 7-muajshe. Kjo rrit prodhimin e përgjithshëm të qumështit dhe mishit të tufës dhe zvogëlon në çdo kohë numrin e kafshëve jo prodhuese në tufë.

2. Inkurajoni zëvendësimin e dhive për një kohë sa më të gjatë që të jetë e mundur. Kjo u siguron konsumatorëve qumësht gjatë gjithë vitit.
3. Therini kafshët duke eliminuar kafshët me prodhim të ulët. Kjo do të rrisë produktivitetin e tufës.

5.3 Zgjidhni racën e duhur për delet dhe dhinë e qumështit

Nëse fermeri dëshiron të ketë prodhim komercial të qumështit të deleve, atëherë ai duhet të zgjedh racën e duhur. Ka një ndryshim të madh në prodhimin e qumështit midis racave për mish dhe racave për qumësht. Kjo është arsyeja pse një prodhim i kombinuar i të dyjave është i vështirë, por që shpesh ky është lloji i prodhimit që duhet të zgjidhet.

5.4 Strehimi

Ka katër kërkesa për strehim efikas të dhive të qumështit:

5.4.1 Ventilimi

Stalla duhet të jetë e venteluar në mënyrën e duhur, ndërsa muret dhe tavani nuk duhet të jenë të kondensuar. Muri mund të jetë i përbërë prej perdeshe ose ndonjë material tjetër, i cili mund të hapet. Kreshta duhet të jetë e hapur, në mënyrë që ajri i ngrohtë dhe i lagësht të mund të dalë. Fermeri mund të instalojë ventilator në çati për të mundësuar lëvizjen e ajrit.

Në këtë lloj stalle ka shumë ajër të pastër.

5.4.2 Shtroja

Shtroja duhet të jetë e thatë dhe e pastër. Materiali i shtrojes mund të jetë prej kashtë ose ndonjë material tjetër i butë. Është thelbësore, që të mos jetë i lagësht dhe i ndotur, në mënyrë që gjinjtë të mund të mbahen të thatë dhe të shëndetshëm. Lagështia e lartë rrit nivelin e baktereve, kështu që shtroja duhet ndërohet çdo ditë dhe me kashtë të thatë pa myk.

5.4.3 Uji

Pajisjet e ushqimit dhe ujit duhet të jenë të ndërtuara mirë dhe të vendosura në mënyrë që ushqimi dhe uji të mos jenë të kontaminuar me mbeturina të kafshëve ose të harxhohen në mënyrë joefikase. Aksesi i vazhdueshëm për ujë me cilësi të mirë është thelbësorë për prodhimin e qumështit dhe shëndetin e mirë të tufës.

5.4.4 Drita

Kafshët kanë nevojë për dritë si për të ngrënë, ashtu edhe për aktivitete sociale. Hormonet gjithashtu ndikohen nga drita. Kur fermeri të hyjë në stallë, ai duhet të jetë në gjendje të shohë shumë mirë në mënyrë që të bëjë mbikëqyrjen e duhur. Ai duhet të jetë në gjendje të shohë për shembull dallime të vogla në ngjyrën e gjinjve, dëmtimet e vogla dhe infeksionet e syrit. Ne rekomandojmë 100 luks në stallë dhe 300 luks gjatë mbikëqyrjes dhe në stallën e mjeljes. Niveli i luksit është i mundur të matet nëpërmjet një aplikacioni përmes një telefoni inteligjent ose mund të blini instrumente të posaçëm matëse të luksit.

Duhet të sigurohet hapësira e duhur për çdo kafshë.

5.4.5 Hapësira

Duhet të ketë hapësirë të mjaftueshme për çdo kafshë. Kjo lejon kafshët të ruajnë sjelljen e tyre natyrore si dhe të shmangët stresin dhe mbajtja për poshtë e kafshëve më të dobëta.

5.4.6 Efikasiteti

Strehimi duhet rregulluar në atë mënyrë që të minimizohet sasia e punës dhe orëve që duhen për të mirëmbajtur një stallë të pastër. Kjo sa vjen dhe bëhet më e nevojshme, për shkak të mungesës së fuqisë punëtore, por edhe për faktin se nëse menaxhohet siç duhet edhe puna më pas lehtësohet.

5.5 Salla e mjeljes

5.5.1 Krijoni zinxhirin e pandërprerë të ftohjes

Zinxhiri i pandërprerë i ftohjes është shprehje për faktin se, qumështi nuk është asnjëherë në kontakt me ajrin. Si qumështi i deleve ashtu edhe i dhive milen nga makineritë. Qumështi shkon direkt nga makina mjelëse për te tubat dhe më pas në depozitën e ftohjes. Nga depozita e ftohjes, qumështi ngarkohet në një kamion të ftohjes dhe dërgohet te kompania përpunuese, ku edhe vazhdon sistemi i ftohjes.

Qumështi duhet të ftohet në temperaturën + 4 °C menjëherë pas mjeljes dhe të ruhet në këtë temperaturë për gjatë të gjithë kohës. Nëse ndërpritet gjatë rrugës zinxhiri i ftohjes, p.sh. gjatë transportit, mikroorganizmat në qumësht do të fillojnë të shumëfishohen. Kjo do të sjellë në zhvillimin e produkteve dhe enzimave të ndryshme metabolike. Ftohja e mëtejshme e ndal këtë ndodhi, por dëmi i shkaktuar është i pa evitueshëm. Numri i baktereve do të jetë i lartë, dhe qumështi ka në përmbajtjen e tij substanca që ndikojnë në cilësinë e produktit përfundimtarë.

*Dhitë e qumështit në një fermë në Holandë.
Fotografia Lean Farming®*

Zinxhiri i pandërprerë i ftohjes nuk është i mundur të bëhet kudo, por duhet parë si gjendja optimale, për të cilën po përpiqen fermeri dhe biznesi.

5.5.2 Mbajeni të pastër zonën e mjeljes

Zona e mjeljes duhet veçuar nga zona e stallës dhe të jetë me dysheme prej betoni në mënyrë që të jetë më e lehtë për ta pastruar.

Mjelja në kushte të tilla është e vështirë, si për higjienën edhe punën ashtu dhe për ftohjen e qumështit.

Nuk është shumë e vështirë që t'i çoni dhitë në një ambient më të pastër, ku mund të hipin në një platformë, ç'ka e mundëson edhe mjelësin të shoh dhe të punojë në mënyrë më efikase.

Mjelësi mund t'i shoh me lehtësi gjinjtë dhe punon në mënyrë efikase dhe të pastër. Dhitë ushqehen përpara dhe gjatë mjeljes.

Është thelbësore, që sala e mjeljeis të jetë i pastër dhe niveli i higjienës të jetë i lartë.

Është thelbësore, që sala e mjeljeis të jetë i pastër dhe niveli i higjienës të jetë i lartë.

Pikat kryesore në këtë kapitull:

- Fermeri duhet të zgjedh se cilin treg do të synoj dhe të nënshkruajë kontratë para-prake me blerësin përpara se të fillojë të prodhojë.
- Planifikimi paraprak i prodhimit është thelbësor.
- Raca, strehimi, prodhimi i ushqimit dhe menaxhimi duhet të bëhen sipas planit të prodhimit.
- Mjela për prodhim komercial duhet të përfshij ftohjen dhe higjienën e lartë si pjesë të prodhimit.

6.1.1 Mbarështimi

Kërkesa për energji për mbarështim është:

$$Nel (Mj) = G \cdot 0,75 \cdot 0,207$$

G = pesha trupore. Kërkesa për energji rritet nëse ka shtim në peshë. Nëse kafsha po kullot, kërkesa për energji do të rritet me 15%. Pra, kërkesa për energji për mbarështim për një dele me peshë 75 kg është 5,2 Mj, ndërsa kur kullot është rreth 6 Mj.

Kërkesa për proteina për mbarështim është:

$$AAT = 1,5 \cdot G \cdot 0,75$$

Për një dele që peshon 75 kg kërkesa për proteina është rreth 38 AAT në ditë

Duhet të llogaritet edhe nevoja për lëndë minerale dhe vitamina.

6.1.2 Ushqimi për prodhim

Mbarështimi i mirë ka nevojë për energji dhe proteina për prodhim:

Marrja e lëndës së thatë:

Delet e mbarsura deri në 4-muajshe mund të hanë 2,5-3,5% të peshës së tyre trupore. Një dele që peshon 70 kg mund të hajë rreth 1,7 kg ushqime të ashpra dhe silazhi të mirë. Një dele me peshë 80 kg mund të hajë rreth

1,9 kg lëndë të thatë. Në kullotë ato mund të hanë rreth 0,4 kg lëndë të thatë më shumë në ditë. Normalisht, një konsum i lëndës së thatë prej rreth 1 kg në ditë është i mjaftueshëm për mbarështim.

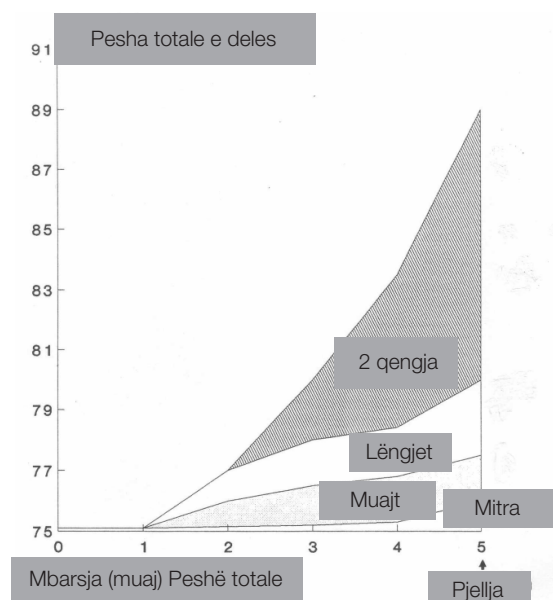
Konsumimi i lëndës së thatë rritet deri në 20% nëse i qethni delet para pjelljes. (qethini 2 muaj para pjelljes) dhe pesha në lindje e qengjave do të rritet me 10%

Në muajin e fundit para pjelljes konsumi i lëndës së thatë zvogëlohet, veçanërisht nëse delja është e mbarsur me 3 ose 4 qengja, atëherë edhe gjendja trupore do të ulet. Kjo është e pranueshme nëse delja ka një gjendje të mirë trupore (pikëzimi 3-4) në muajin e tretë të mbarsmërisë. Marrja e lëndës së thatë në muajin e fundit para pjelljes varet nga:

- Cilësia e ushqimeve të ashpra
- Numri i qengjave në mitër.
- Deficiti i energjisë (dhe mobilizimi i yndyrave)
- Gjendja trupore (delet e shëndosha mund të hanë më pak)
- Temperatura dhe prodhimi i nxehtësisë
- Lloji i racës
- Koncentrat (tretja jo e mirë e konzentratit ndikon në uljen e prodhimit të afshit)

6.1.3 Kërkesat për ushqim gjatë barrësmërisë

- Muaji 1: Ushqim i mjaftueshëm për mbarështim. Duhet të shmangët çdo lloj stresi. Stresi çon në ngordhjen embrionale. Mesatarisht 70% e deleve të mbarsura pjellin. Në varësi të nivelit të stresit gjatë kësaj periudhe numri shkon nga 50-90%. Mbajeni të qëndrueshme gjendjen trupore.
- Muaji 2-3: Ushqim i mjaftueshëm për mbarështim. Pas 3 muajsh qengji është në 15% të peshës së lindjes. Mbajeni gjendjen e trupit të qëndrueshme.
- Muaji 4-5: Në këto muaj shtimi i peshës është 14 kg (për 1 qengj) deri në 17 kg (për 2 qengja). Kërkesa për ushqim varet kryesisht nga numri i qengjave me të cilët është mbarsur delja. Mbajeni gjendjen e trupore të qëndrueshme.

	Nevojat ditore për energji dhe proteina të delet e mbarëse (pesha e deles së rritur 75 kg) në faza të ndryshme të mbarësmërisë							
	1 qengj	Binjak	Trinjak	Katërnjak (4 qengja)				
Numri i ditëve të mbarsura	Energji(Mj)	AAT(g)	Energji(Mj)	AAT(g)	Energji(Mj)	AAT(g)	Energji(Mj)	AAT(g)
0-80	5,3	40	5,3	40	5,3	40	5,3	40
80-100	5,8	50	6,2	61	6,4	65	6,5	68
100-120	6,3	65	7,1	89	7,5	95	7,8	104
120-145	7,2	88	8,7	128	9,2	142	9,8	158

Burimi: raporti-IVVO nr. 194, 1988 en raporti-CVB nr. 4, 1992.

Nevoja për ushqim në muajt e fundit para pjelljes varet nga numri i qengjave

Zakonisht duhet t'i jepni koncentrat shtesë muajin e fundit përpara pjelljes:

Filloni me dhënie të koncentratit rreth 6 javë para pjelljes me 150 gram në ditë, rriteni sasinë me rreth 150 gr në javë deri në një maksimum prej 750 gramësh për delet. Nëse ju i jepni më shumë se 500 gramë koncentrat në ditë, duhet ta ndani në dy racione ushqimore në ditë. Lëndët mineralet dhe vitaminat duhet të balancohen nga koncentrat.

Shtimi në peshë i një dele gjatë mbarësmërisë me binjakë

6.1.4 Kërkesat për ushqim gjatë mjeljes:

Në këtë periudhë nevoja për ushqim varet nga:

- Numri i qengjave pirës për dele. Nëse prodhimi i qumështit është 100% me 2 qengja, atëherë prodhimi i qumështit është në 60% me një qengj, dhe 115% me 3 qengja.
- Periudha e laktacionit (1 muaj 100%, muaji i dytë 70%, muaji i tretë 55%)
- Raca
- Mosha e deles (rendimenti maksimal 3-5 vjeç)

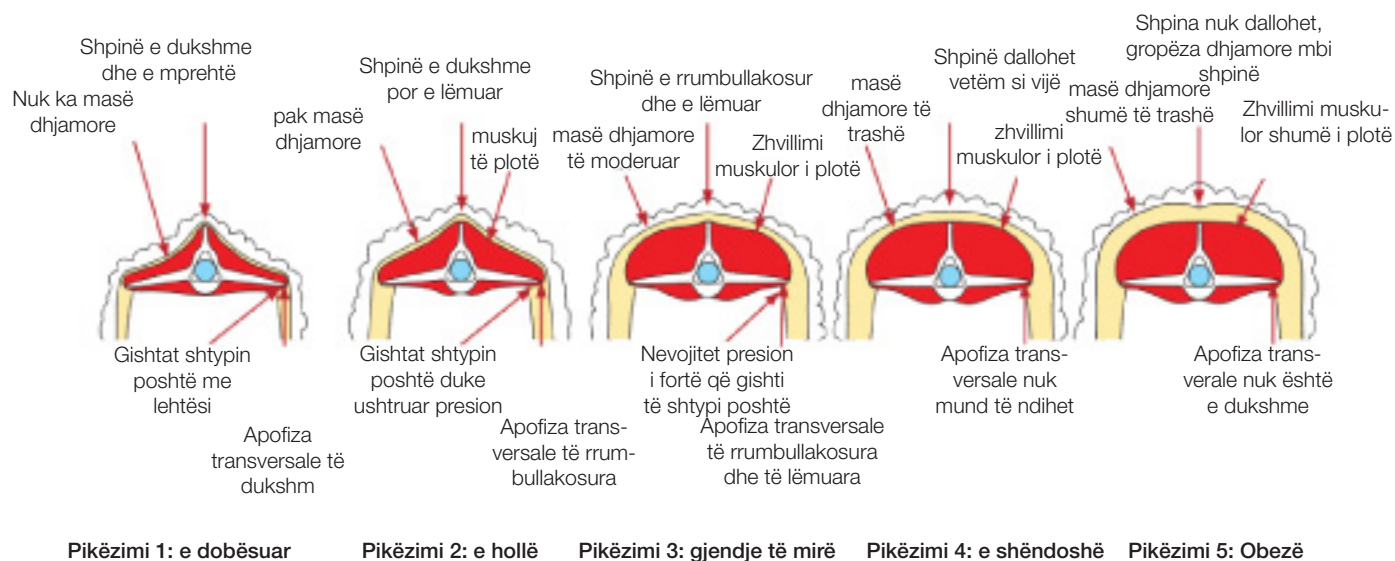

Kërkesat e deleve (75 kg) për energji dhe proteina varen nga periudha e laktacionit dhe numri i qengjave			
Numri i qengjave pirës	Muajt pas pjelljes	Nel (Mj/ditë)	AAT (g/ditë)
1	1	13,2	165
	2	12,3	145
	3	10,5	115
2	1	16,9	250
	2	15,1	210
	3	11,9	165
3	1	18,4	280
	2	16,1	235
	3	12,8	185

Burimi: Raporti dokumentacionit-CVB nr. 4, 1992

6.1.5 Pikëzimi i gjendjes trupore

Mënyra më e mirë dhe më e lehtë për të kontrolluar planin e ushqyerjes është të ndiqni pikëzimin e gjendjes trupore me kalimin e kohës.

Pikëzimet e gjendjes trupore janë shumë të rëndësishme për të vendosur racionin ushqimor.

Pikëzimi i Gjendjes Trupore				
Pikëzimi	Dele	Dash	Qengj	Veprimi
1	Probleme afat gjata ose mangësira	Probleme afat gjata ose mangësira	Probleme afat gjata ose mangësira	Kontrolloni dhëmbët Kontrolloni për sëmundje
2	Probleme fizike mungesë energjie në racionin ushqimor	mungesë energjia në racionin ushqimor fill pas periudhës së ngjizjes (tepër të gjatë)	Problem ose mangësi	Kontrolloni për sëmundje jepini kohë të rikuperojë Jepini ushqim shtesë (koncentrat)
3	E shëndetshme gjendje trupore para ngjizjes1	I shëndetshëm	I shëndetshëm	Asnjë veprim
3,5	E shëndetshme gjendje trupore para ngjizjes	I shëndetshëm gjendje trupore para ngjizjes2	Është gati (ka pak masë dhjamore)	Asnjë veprim
4	E shëndetshme	I shëndetshëm gjendje trupore para ngjizjes	I shëndetshëm	Asnjë veprim
5	E dhjamosur	E dhjamosur	E dhjamosur	Reduktioni peshën
1. Delet duhet të përmirësojnë gjendjen trupore para ngjizjes 2. Dëshët mund të jenë pak mbi peshë (3,5-4) në fillim të periudhës së ndërzimit				

Në shumicën e racave është mirë të keni një pikëzim të gjendjes trupore mesatarisht 3, me sa më pak ndryshime të jetë e mundur përpara pjelljes. Pas përfundimit të periudhës së mjeljes, ju mund të pranoni një pikëzim të gjendjes trupore mesatare. Atëherë ju mund të vazhdoni me majmërinë, duke i dhënë deleve ushqim shtesë (ose një kullotë të mirë) përpara ndërzimit, në mënyrë që ato të rriten dhe të shkojnë në një pikëzim të gjendjes trupore prej 3-3,5. Pas ndërzimit, pikëzimi i gjendjes trupore duhet të jetë i qëndrueshëm deri në pjellje.

6.1.6 Qengjat

Të ushqyerit e deleve duhet të rezultojë në një peshë prej > 3,5 kg për qengjin në lindje (megjithëse varet edhe nga raca). Nëse qengjat janë shumë të vegjël, atëherë kërkesa për kujdes shtesë rritet në mënyrë eksponenciale. Në tufat më të mëdha 8-25% e qengjave ngordhin. Për të parandaluar këtë, duhet të keni parasysh gjërat e mëposhtme:

- Shmangni qengjat shumë të vegjël. Plani ushqyes për delet është thelbësor.
- Siguroni një konsum kulloshtre prej 150-200 ml për qengjin sa më shpejtë të jetë e mundur pas pjelljes (brenda 6 orësh), dhe kontrolloni gjinjtë. Pas kësaj qengji duhet të pijë 5-6 herë në ditë, 60 ml, në mënyrë që ai të pi qumësht, të paktën 10% të peshës së tij trupore brenda 24 orëve.
- Delja dhe qengjat e saj duhet të jenë së bashku në 2-3 ditët e para pas pjelljes (të veçuar nga të gjitha delet e tjera).
- Beni kujdes me higjienën dhe me shtresën.

6.2 Shëndeti

Ka shumë sëmundje që mund të kërcënojnë shëndetin e deleve dhe dhive. Këto ndahen në grupet e mëposhtme:

1. Sëmundjet infektive për të cilat nevojitet një plan i koordinuar për parandalimin.
2. Parazitët, sëmundjet e shkaktuara nga parazitët
3. Çalimi
4. Sëmundjet te qengjat.
5. Të ushqyerit: Sëmundjet e shkaktuara nga problemet me të ushqyerin
6. Sëmundjet e trashëgueshme

6.2.1 Sëmundjet infektive

Ka gjithashtu një numër të lartë të sëmundjeve infektive në Shqipëri, dhe më poshtë mund të shihni një përmbledhje të këtyre sëmundjeve:

- Leptospiroza Zoonozë (Programi Kombëtar)
- Bruceloza Zoonozë (Programi Kombëtar)
- Ethet Q Zoonozë Shkakton dështim Shkakton dështim

• Klamidia	Zoonoza	Shkakton dështim
• Toksokara	Zoonozë	Shkakton dështim
• Antraksi	Zoonozë	
• Mastiti		Duhet të trajtohet
• Gjuha blu		Shkakton dështim
• Pneumonia		Mund të trajtohet
• Gangrenë e thundrës		Mund të trajtohet

Përpjekja për të kuruar kafshët individuale me antibiotikë nga shumica e këtyre sëmundjeve është e kotë, pasi rezultati i vetëm do të jetë:

- Zgjatja e vuajtjes së kafshës së sëmurë.
- Rritja e rrezikut të infektimit të kafshëve të shëndetshme.
- Rritja e problemeve me sigurinë ushqimore.
- Rritja e rezistencës së baktereve të ndryshme.

Kështu që, e vetmja mënyrë është parandalimi dhe shfarosja e këtyre sëmundjeve.

Ajo çka është thelbësore është që e gjithë industria si dhe konsumatorët të kuptojnë nevojën për mbajtjen nën kontroll të këtyre sëmundjeve. Rregullat e krijuara nga qeveria nuk e zgjidhin problemin. Problemi zgjidhet vetëm atëherë kur fermerët ndihmojnë njëri tjetrin për të bërë gjënë e duhur, që është ndjekja e rregullave, pasi kështu ato kuptojnë që shfarosja e sëmundjeve infektive është thelbësore për ekonominë e çdo ferme, për të ardhmen e çdo ferme dhe të industrisë, për imazhin e industrisë e kështu me radhë.

Nevojitet një program informues, dhe këtu mund të luajë një rol të rëndësishëm shërbimi i ekstensionit publik.

6.2.2 Mbrojtja nga infeksionet e jashtme

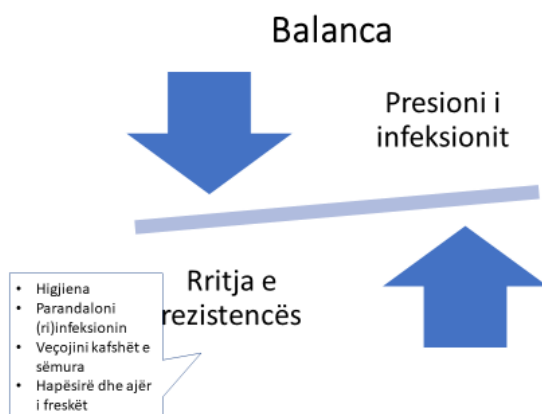
Për secilën tufë duhet të ketë një plan për parandalimin e sëmundjeve që rezikojnë të infektojnë kafshët e tufës. Fermeri është përgjegjës në hartimin e një plani dhe zbatimin e tij. Planin duhet të përmbajë pikat në vazhdim:

1. Gjendja shëndetësore, cilat sëmundje janë të pranishme në tufë, cilat nuk janë të pranishme. Shpeshherë nevojiten ekzemplarë gjaku për të përcaktuar gjendjen shëndetësore të tufës.
2. Nëse blihen kafshë të reja atëherë nevojitet një plan karantine, për të hetuar gjendjen shëndetësore të kafshëve të furnizuesit.
3. Kafshët e ngordhura duhet të grumbullohen dhe të asgjësohen nga qeveria. Duhet të shmanget çdo lloj kontakti i mundshëm mes kafshëve të shëndetshme dhe atyre të ngordhura.
4. Duhet shmangur kontakti me kafshët nga fermat e tjera, edhe në rastet kur kafshët janë në kullotë. Duhet të shmanget ujëpirja nga gropat dhe kanalet.
5. Një plan për vizitorët, të cilët duhet të ndërrojnë çizmet dhe rrobat, për të shmangur rreziqet nga infeksioni.

6.2.3 Mbrojtje nga infeksionet e brendshme

Infeksionet kanë ndikim shumë të madh te rritja, shëndeti dhe prodhueshmëria. Infeksionet sfidojnë sistemin imunitar dhe për rrjedhojë konsumohet shumë energji. Kështu që është në interes të fermerit që infeksionet në kafshë të ulen sa më shumë të jetë e mundur.

- Përmirësoni rezistencën e kafshëve nëpërmjet programeve adekuata të të ushqyerit dhe vaksinimit.
- Ulni rastet infektive duke izoluar menjëherë kafshët e sëmura
 - o Hequr kafshët e ngordhura dhe groposjen e tyre sipas rregullave
 - o Higjienë të mirë, shtroje të pastra dhe të thata
 - o Menaxhuar mirë kullotën
 - o Ndërruar çizmet dhe rrobat kur shkoni nga një grup kafshësh te një tjetër
 - o Sisteme ku të gjithë kafshët të jenë ose brenda ose jashtë njëherazi

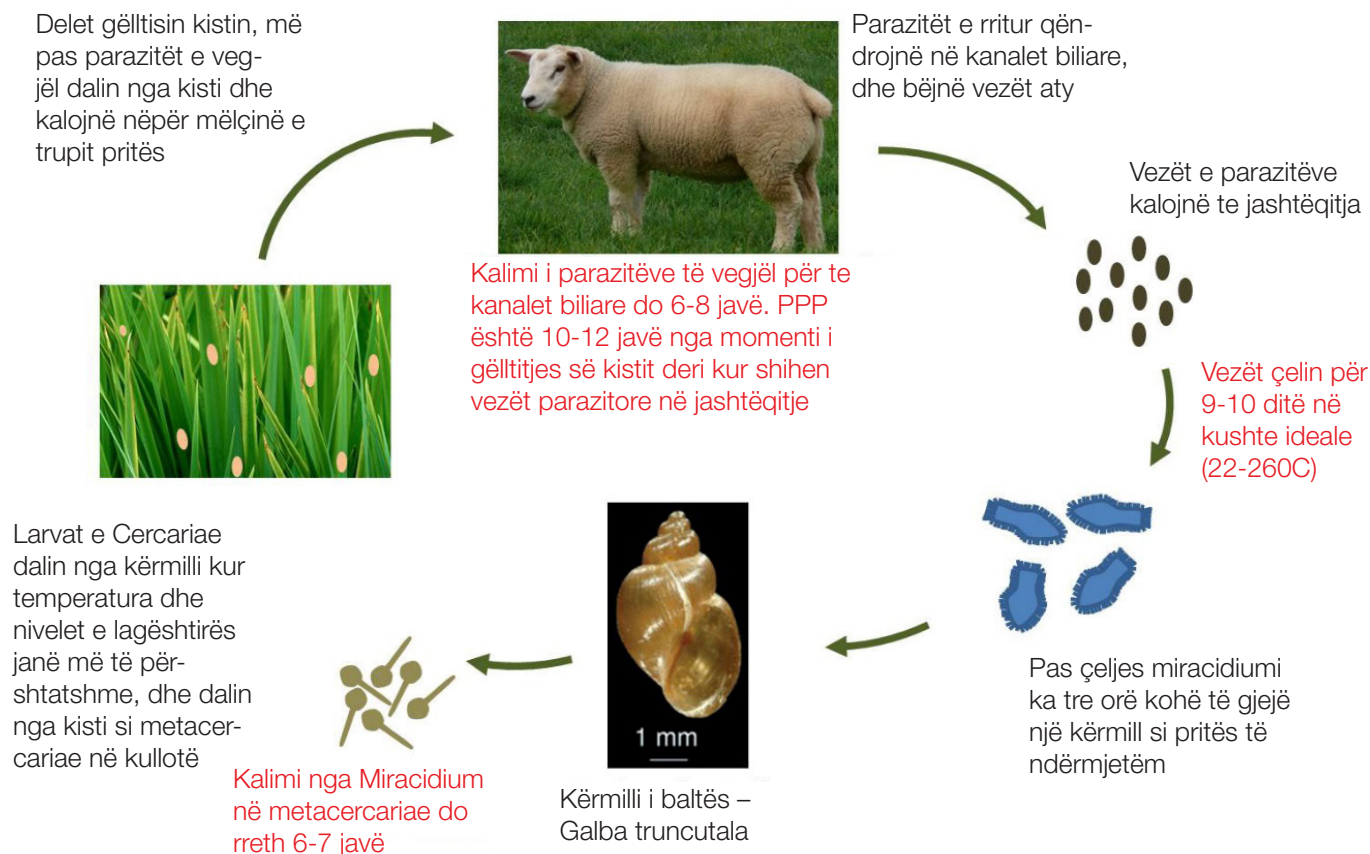
Sëmundja vjen si rezultat i mos pasjes së baraspeshës ndërmjet presionit nga infeksioni dhe shtimit të rezistencës tek kafsha.

6.2.4 Parazitët, sëmundjet e shkaktuara nga parazitët

Problemet me parazitët janë të lidhura gjithmonë me menaxhimin e kullotës, dhe për rrjedhojë shmangia e këtyre problemeve bëhet nëpërmjet mirëmenaxhimit të saj.

- Facioloza (gëlloza)
 - Kontrolloni rezistencën (disa medikamente nuk japin efekt)
 - Shmangni kanalet dhe zonat me lagështirë
- Parazitët e brendshëm
 - Shpeshherë është ide e mirë të kontrolloni për parazitët e zorrëve përpara pjelljes
 - Kujdes trajtimin me medikamentë të njëjtë
 - Shkakton tretje të ngadaltë në zorrë
 - Kontrolloni rezistencën e medikamenteve që përdorni
- Parazitët e jashtëm
 - Morrat
 - Zgjedha

6.2.5 Çalimi

Shkaktarët më të zakonshëm

- Gangrenë e thundrës
- Zhdukja e këtij problemi është e mundur nëpërmjet programit të duhur
- Gjuha blu
- Është e rëndësishme të diagnostikohet. Sëmundjet e ushqimit dhe të gojës mund të shfaqin simptoma të ngjashme
- Nevoja për trajtimin e thundrave
- Nevojitet rregullisht trajtim i thundrave në shumicën e tufave.

6.2.6 Sëmundjet e qengjave.

Më poshtë janë sëmundjet më të zakonshme të qengjat.

- E Coli shkakton diarre
- Koksidioza shkakton diarre
- Infeksionet e kërthizës
- Infeksione të kyçeve
- Pneumoni

Shmangia e këtyre problemeve nisë nga

- Pesha e lindjes, parandaloni pjelljen e qengjave të vegjël duke ushqyer delet në mënyrë adekuate
- Marrja e kulloshtres nga qengjat
- Higjiena

6.2.7 Të ushqyerit: Sëmundjet që shkaktohen nga problemet me të ushqyerin

Problemet e mëposhtme shkaktohen nga probleme në racionin ushqimor dhe menaxhimin e të ushqyerit. Këto janë probleme që mund të zgjidhen.

- Acidozë e rumenit
- Ketozë
- Ethet e qumështit
- Listeria
- Lëndët mineralet
- Bakër
- Selen
- Kobalt
- Bimë helmuese
- Sëmundja e veshkave (Klostridium)

7.2.8 Sëmundjet e trashëgueshme

Është e rëndësishme të diagnostikohen siç duhet. Delja, qengji dhe dashi duhet të theren në rastet e ketye sëmundjeve.

- Qepalla të përkulura nga brenda (Entropioni)
 - Kafsha individuale mund të trajtohet.
- Verbëri e lindur
 - euthanazi
- Mbikafshimi dhe nënkafshimi
 - Ndoshta therja është e mundur
- Anus i keqformuar
 - euthanazi
- Shkarje vaginale
 - Kafsha individuale mund të trajtohet.

7.1 Matjet - Treguesit Kyç të Performancës (TKP)

Për menaxhimin e tufës, fermerit i nevojiten disa instrumente që masin performancën. Ai duhet t'i përmbahet buxhetit, dhe duhet të përmirësojë gjatë gjithë kohës performancën dhe procedurat.

Kur fermeri udhëzon punonjësit dhe familjarët për arritjen e objektivave, ai duhet të masë rezultatet dhe performancën nëpërmjet Treguesve Kyç të Performancës (TKP).

Treguesit Kyç të Performancës duhet të jenë shifrat treguese të suksesit në prodhim. Shembuj të tillë si:

- Numri i qengjave për dele
- Prodhimi i qumështit
- Kostoja e prodhimit
- Kostot për veteriner dhe mjekimet
- Numri i kafshëve të ngordhura
- Numri i kafshëve të trajtuara
- Kostot për kujdestarinë/barinjë

Funksionon akoma më mirë nëse rezultatet janë të dukshme nëpërmjet një tablele të vendosur brenda stallës. Fermeri mund të përdorë një dërrasë të zezë dhe ta projektoj si t'i përshtatet më mirë atij. Motivimi vjen atëherë kur fermeri, ekstensionisti dhe e tërë familja e fermerit arrijnë të ndjekin performancën dhe të diskutojnë bashkarisht mbi përmirësimet.

7.2 Trajtimi

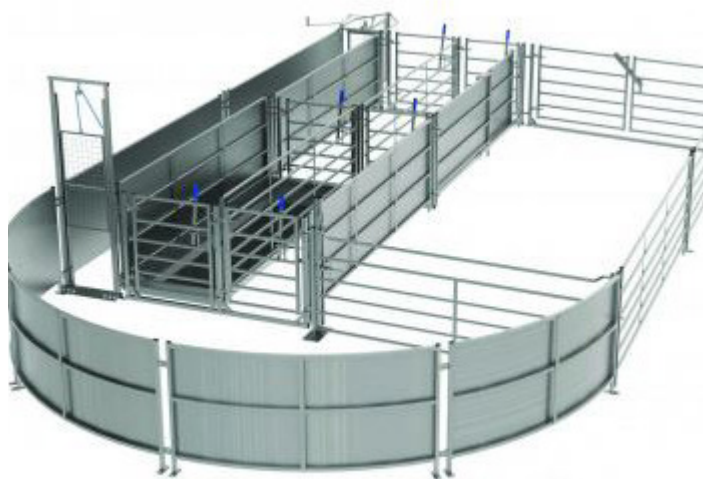
Kur fermeri menaxhon tufën, atij i nevojitet një mënyrë efikase për ta bërë këtë. Trajtimi është i domosdoshëm për disa arsye:

- Pikëzimi i gjendjes trupore
- Trajtimi i parazitëve të brendshëm dhe të jashtëm
- Matrikullimi
- Dezinfektimi i këmbëve
- Prerja e thundrave
- Testi i barrësisë
- Qethja
- Seleksionimi
- Trajtimi
- Vaksinimi
- Peshimi

Në mënyrë që kjo të ndodhë në kohën e duhur dhe të jetë sa më efikase fermeri mund të përdorë pajisje për trajtimin. Këto mund të jenë prej hekuri ose druri. Fermeri mund t'i blejë ose t'i ndërtoj vetë. Disa prej këtyre sistemeve janë portative.

Ka disa gjëra të mira që mund të zbatohen.

1. Përdorni pjesën e harkuar dhe kujdesuni që pjesët anësore të jenë të mbyllura. Harku ka si funksion që kafshët të mos shohin dot kafshën tjetër që kanë përpara. Kjo sjellë përsheptim të vargut pasi kafshët nuk duan të mbesin vetëm, kështu që ato ndjekin kafshën që kanë përpara.
2. Mos e bëni stallën me kënde. Në të kundërt kafshët do të shkojnë te këndi dhe kjo do të ndalojë vargun.
3. Në pjesën fundore të pistës mund të vendosni vegla të ndryshme si: Peshore, larëse këmbësh, portë ndarëse etj.

Shembull i një sistemi për trajtimin e deleve.
Fotografia: www.essynstayagriculture.co.uk

Qentë janë gjithmonë një zgjedhje e mirë për t'a mbrojtur kopenë nga sulmet.

7.3 Rrethimi

Fermeri mund të punojë me barinj ose me rrethim dhe qen ose një kombinim i të dyjave, por kjo varet nga kushtet e fermës dhe struktura e menaxhimit.

Një rrethim i ri që do prezantojmë është gardhi i lëvizshëm dhe zgjidhja me panele diellore. Ndërkohë "Gardhi Inteligent" është një produkt që mund të përdoret për gardhin e lëvizshëm. Shtyllat, telat dhe kabllot kombinohen në një produkt, çka e bën të shpejt dhe të lehtë montimin. Ju mund t'a shihni këtë sistem në duke kërkuar në You Tube.

"Gardhi Inteligent" i lëvizshëm elektrik me panele diellore. Fotografia www.gallagher.eu

Pikat kryesore në këtë kapitull:

- Matja e Treguesve Kyç të Performancës janë një ndihmesë e madhe për të ndjekur rezultatet e menaxhimit.
- Sistemet e trajtimit efikas ndihmojnë menaxherin që të bëjë gjënë e duhur në kohën e duhur.
- Gardhi i lëvizshëm elektrik mund të jetë në disa raste alternativ në vend të bariut.

8.1 Kthimi i Investimit (ROI) – shembuj

ROI (Kthimi i Investimit) mat fitimin ose humbjen e gjeneruar nga një investim në lidhje me shumën e parasë së shpenzuar e shprehur si përqindje. Zakonisht përdoret në vendime financiare për të krahasuar fitueshmërinë e fermës ose për të krahasuar investime të ndryshme.

8.2 Llogaritja dhe Formula ROI

Formula e kthimit të investimit është: $ROI = (\text{Fitimi Neto} / \text{Koston e Investimit}) \times 100$

Shembulli 1: Një fermer po mendon të zgjerojë prodhimin dhe i duhet të investoj 100.000 LEK. Ai përlogarit një rritje të fitimit me 20.000 LEK. ROI do të llogaritet si vijon:

$$ROI = (20.000 / 100.000) \times 100 = 20\%$$

Shembulli 2: Një fermer po mendon të investoj në një platformë mjelëse për delet e tij të qumështit. Atij i duhet të investoj 100.000 LEK në materiale dhe orë pune për ta bërë të mundur. Ai ka llogaritur se do të kursej me orë pune 75.000 LEK/vit dhe do të ketë një çmim më të lartë të qumështit me 150.000 LEK për shkak të cilësisë më të mirë. ROI do të jetë: $(75.000 + 150.000) / (25.000 + 25.000 + 50.000) \times 100 = 225\%$

8.3 Sa është një ROI i mirë?

Sa duhet të jetë ROI në mënyrë që të quhet investim i

mirë? Kjo varet veçanërisht nga dy gjëra:

- Sa i sigurt është fermeri në përfitimet e pritshme? Është e sigurt apo e pasigurt? Patjetër që, të nevojitet një ROI më i lartë përpara se të investosh, në rastet kur përfitimet janë të pasigurta. Ndoshta fermeri ndjek strategjinë, se investimet e pasigurta duhet të kenë një shlyerje prej dy vitesh. Atëherë ROI duhet të jetë plus 50%.
- Pas sa vitesh do merrni fitimin? Është vetëm një herë në vit? Apo do të jetë çdo vit për pesë vitet e ardhshme? Nëse do të jetë për pesë vite atëherë mund të pranoni një ROI deri në 20% ndoshta.

Shpeshherë fermerit nuk llogarisin orët e tyre. Ato kanë vlerë dhe duhet të përfshihen, kur merrni vendime mbi investimet.

8.4 Përse duhet bërë kjo llogaritje?

Në shumicën e rasteve fermerët bëjnë llogaritje përpara se të investojnë. Por shpeshherë ato nuk i marrin parasysh të gjitha kostot – ose nënvlerësojnë apo mbivlerësojnë kostot dhe përfitimet e investimit. Kjo llogaritje e detyron fermerin të shohë me vëmendje të gjitha aspektet dhe kështu duhet të jetë edhe mënyra e të menduarit.

Alternativa nr. :

Fitim neto (A)

Nr.	Çfarë	Njësi	LEK / njësi	LEK në total	Totali
					A

Kosto e investimit (B)

Nr.	Çfarë	Njësi	LEK / njësi	LEK në total	Totali
					B

Kthimi i Investimit(ROI)

$ROI = (\text{Fitimi Neto}(A) / \text{Koston e Investimit (B)}) \times 100$

%

Përfundimi:

Pikat kryesore në këtë kapitull:

- Fermerët duhet të llogarisin kostot dhe fitimet neto të çdo investimi – të madh apo të vogël.
- Metoda e ROI është e dobishme dhe e lehtë për t'u përdorur

Manuali është përgatitur nga ekipi i projektit IPESA:

Susanne Pejstrup – Ekspert Ndërkombetar
Derk Vink – Ekspert Ndërkombetar
Morten Sejersen – Udhëheqësi ekipit
Jonida Naqellari – Menaxhere Zyre
Idlir Koka – Grafika